

Szerkesztéskönnyítő dokumentumok

Gábor Éva (1925–2019) emlékének

PUBLICISZTIKA - LXIII. évfolyam, 35. szám, 2019. augusztus 30.

Szakály Sándor az elmúlt év szeptemberében olyan dokumentumokat juttatott el – „megkönnyítendő a jövőbeni szerkesztést” – Kovács Zoltán főszerkesztő úrhoz, amelyekkel a számára oly’ fontos idegenrendészeti kérdést illetően majd orientálhatják az ügyet szóba hozó szerzőket – arra rámutatva, „hogy a korabeli levéltári források állításaikkal ellentétben mást támasztanak alá”.

A 2014. januári, nyíltan revizionista eltökéltségű idegenrendészeti nyilatkozata által keltett felzúdulástól némileg elbizonytalanodva, Szakály Sándor egy darabig nem zárta ki véleménye felülvizsgálatát sem. Erre már csak a szavai nyomán született seregnyi szakpublikáció alapján is lett volna módja (lásd például Frojimovics Kinga, Gellért Ádám, Karsai László és Ungváry Krisztián írásait¹). Az idő múlásával azonban mégis inkább ominózus állítása helyességében erősödött meg.

Az ÉS-hez megküldött tizenhárom dokumentum első csoportját hat magyar nyelvű tétel képezi: a) a m. kir. rendőrség aknaszlatinai határvidéki kirendeltségének a községi elöljáróságokhoz és körjegyzőségekhez intézett – azonos témát ismétlő – 1940. február–április közötti körlevelei és b) a miniszterelnökségnek a kassai VIII. csendőrkerület nyomozó alosztályához címzett felhívása, illetve az abban foglaltaknak az őrsparancsnokságokhoz továbbított változata (az előbbiek tárgyrovatában még szerepel az idegenrendészet, az utóbbiakban a szó nem fordul elő). Az iratok az „egyes külföldiek” beutazási ügyeinek „a mai feszült helyzetben” való rendészeti kezelését szigorító utasításokkal és azzal foglalkoznak, miként kell megakadályozni azokat a feltételezett csalásokat, ügyeskedéseket, amelyeket a zsidó származású személyek követnek el a magyarországi tartózkodásuk legitimálásához tőlük újabban megkövetelt állampolgársági igazolások beszerzésénél. A „segédanyag” második része további hat, 1941. augusztus–szeptemberi keltezésű német nyelvű iratból áll, amelyek legfőképpen a magyarországi zsidók kitoloncolásának a főkormányzóság általi megakadályozásáról szólnak.

Az esetünkben érdektelen utolsó, Szakály Sándor által mintegy kiegészítésként csatolt 13. tételt Horthy Hitlerhez intézett, saját kézzel írt, 1944. július 10-i keltezésű német nyelvű levelének néhány oldala jelenti. A dokumentumot Szakály Sándor magyar fordításban – egy Horthy- panegirisz illusztrációs mellékleteként – nemrégien közre is adta a Protestáns hősök című kiadványsorozat 2. kötetében (Budapest, 2017).²

Megjegyzendő: a kiadványban a szerző nem tartotta fontosnak közölni, hogy a (nem mellesleg soha el nem küldött) levél taktikailag kissé finomított (de lényegi tartalmában teljesen azonos) 1944. július 17-i tisztázata bő fél évszázaddal ezelőtt már kiadásra került a Horthy Miklós titkos iratai című forráskiadványban (Budapest, 1965[3]. 88. sz. irat.).³

1.

A dokumentumokban szóba kerülő ügyeket, köztük az ún. idegenrendészeti kérdés problémáját is, a szakirodalom kimerítő részletességgel tárgyalja. Az alábbiakban megkíséreljük hát röviden átgondolni, milyen motivációk is állhatnak Szakály Sándor missziós buzgósága hátterében.

Először talán az a föltevése, hogy ha a zsidókat érintő népmozgással és állampolgársági intézkedéssel kapcsolatba hozható valamely hivatali iratban előfordul az „idegenrendészet” kifejezés, akkor már minden későbbi és formailag hasonló – akár ténylegesen fennálló, akár csak mesterkélten előállított problémával kapcsolatos – eljárás is eleve idegenrendészeti tevékenységnek számít. (Logikájának értelmében nem

feszélyezi őt, hogy mindmáig adós annak a bizonyításával, hogy a deportálási akcióban részt vevők a maguk részéről bárhol is idegenrendészeti tevékenységnek nevezték volna tettüket, és nem véletlenül helyez külön is hangsúlyt az első csoportbeli források 1941 előtti keletkezésére.⁴ Frazéológiai dogmájának szövegértést megzavaró hatása magyarázza a beregszászi dokumentumok fölötti gyermeki lelkesedését is. Úgy véli ugyanis, hogy amikor kritikusan a terminus technikusnak a deportálásra való alkalmazását vitatják, akkor azt is állítják, hogy „ezt a kifejezést nem is hallották ebben a korszakban”.⁵ (Nota bene: Szakály Sándornak mindenesetre ahhoz, hogy a számára megfelelő, idegenrendészettel kapcsolatos iratokat találjon, nem kellett volna Beregszászig zárándokolnia. Ilyenekkel bőségesen találkozhatna ugyanis például az Országos Levéltár fondjaiban vagy a szakirodalomban is.) Szakály adott törekvése azonban túl is mutat önmagán, azt a bizonyítási föladatot célozva, hogy miután az „idegenrendészeti” kitelepítési cselekmény a legitim hatalomgyakorlás államérdeket szolgáló természetes tevékenysége, az 1941-es akcióra is csak a Soától független történésként kerülhetett sor. Megjegyzés: az idegenrendészet kifejezés használata még a vádlottak padjára ültettet, és a legképtelenebb védekezési kísérletekkel előálló KEOKH-szereplőknek sem jutott eszükbe népbírói pereik idején. Akciójukat annak idején ki- és áttelepítésnek, illetve eltávolításnak nevezték. Deportálásként beszélt viszont a történekről Slachta Margit.)

Ám vissza a legitimitási axiómához. A Kossuth Klub-beli Horthy-vitán Szakály Sándor meglehetősen világos utalással fejtette ki, hogy az 1941-es deportálásra valamely fontos – meglehet, nem részletezett – államérdekből, a közbiztonság és a közrend veszélyeztetése miatt került sor: „[1941-ben] nem deportálás történt, hanem kitoloncolás az országból [...]; nézzük meg az 1903. évi 5. törvénycikket; a Szent Korona országában mindenki tartózkodhat; [azonban] ha az államérdek úgy kívánja, [az illetőnek] el kell hagynia az országot; ha nem [teszi?] meg fölszólításra, kitoloncolják. [...] nem azt mondtam, hogy helyes volt az eljárás, hanem hogy az akkori jogszabályok szerint jártak el.”⁶ Legitimációs felfogásának külön is nyomatékot ad annak a kételynek az exponálásával, hogy az 1941-es deportálás része lett volna az államkurzus rangjára emelt antiszemitizmus fokozatos expandálódása és a Soá közötti ok-okozati összefüggésrendszernek.⁷

Szakály Sándor szerint egyébként, legitimitási koncepciójával összhangban, a kőrösmezői mozgó és gyűjtőtáborban „azokat a személyeket” koncentrálták, majd telepítették is ki, „akik magyar állampolgárságukat nem tud[t]ák fölmutatni, és ez mindenütt idegenrendészeti eljárás, napjainkban is”.⁸ Sokadszorra tesszük, de megkerülhetetlen megemlíteni itt is: ezt a tételét immár jó egy évtizede és annak ellenére is ismételteti, hogy a források egyértelműen az ellenkezőjéről szólnak. A legálisan vagy illegálisan itt tartózkodó, bizonytalan, kétes állampolgárságú vagy ún. hontalan menekültek mellett ugyanis sok ezrével telepítettek ki szabályosan Magyarországon élő, adott esetben generációk óta itt lakó és adózó, az ország nyelvét beszélő, törvényeit betartó állampolgárokat is.

Összegezve: az 1941-es deportálás idegenrendészeti eljárásként való minősítését arra alapozni, hogy „én azon történészek közé tartozom, akik mindig az adott korban használatos kifejezéseket és fogalmakat használják”,⁹ a kontextus, a történelmi folyamatok és a történelmi tartalom komolyanvételének olyasféle ignorálását jelenti, mintha a rendőrség azért nem lépne föl a betörővel szemben, mert az visszahagyott üzenete szerint csak kölcsönvette az eltulajdonított tárgyakat. Az idegenrendészeti jelző pedig akkor is alkalmatlan lenne az 1941-es „kitelepítés” történelmi karakterének a kijelölésére, ha a végrehajtók valóban e kifejezés jegyében hajtották volna végre barbár tettüket.¹⁰

2.

Szakály Sándor 1941-es deportálással kapcsolatos érvelésének megkerülhetetlen szegmense a keresztény magyar állami barbarizmus tudatlansági és ártatlansági legendája.

1) Miközben úgy fogalmaz, hogy „ezeket az embereket kiszolgáltatottá tették”, és „halál lett a sorsuk”,¹¹ amiért „a magyar társadalom valamilyen szinten felelősséggel tartozik”¹², mereven kitart amellett, hogy a lényegesen mindez mégsem változtat. A történekre ugyanis véletlenül sem egy per definitionem

kifogásolható és/vagy ahumánus cselekményként került sor, hanem (túl a „jogszabályok szerint”-iségen) azért, mert „a magyar hatóságok és a magyar politikai elit” nem „volt tisztában azzal, hogy” a kitelepítetteknek „mi lesz a sorsa”.¹³ Sőt, ilyen összefüggésben, fogalmaz egy más helyütt, nincs is abban meglepő, hogy a magyar hatóságok (értsd: csendőrség, rendőrség, idegenrendészet, közigazgatási közegek és az államvasutak – azaz, ugyanazok a struktúrák, amelyekkel nagyon hasonló tevékenységi körben 1944-ben is találkozunk) közreműködtek a kitelepítésben: „persze, mert a határig elkísérték őket [a deportáltakat]”.¹⁴

2) Előbbivel összhangban, Szakály Sándor szerint a kitoloncolt zsidókra váró szörnyűségek lényegileg a magyarországi kontextustól független, kizárólag egyes idegen nációkat terhelő fejleményként következtek be. A 2015. augusztus 27-i revizionista szellemű kormányzati emlékjelállítás alkalmával elmondott beszédében minderről az alábbi cinikus (és az egységes galíciai származást posztuláló, masszívan történelmietlen) narratívában fejtette ki álláspontját: a „mintegy tizennyolcezer hontalan, rendezetlen állampolgárságú zsidó személy”-nek alapvetően az 1939-ben megindult „háború” és az „lett a végzete”, hogy „a valamikori szülőföld [...] nem várta őket tárt karokkal”: „a megszálló német hatóságok és a velük együttműködő ukrán milíciák a területen élő zsidókkal együtt más sorsot szántak nekik”.¹⁵

3) Deportálásnak Szakály Sándor szerint csak az tekinthető, ami szoros értelemben is magán viseli az 1944-es „kiutaztatások” formai kereteit: amikor az eljáró hatóságok „ezeket a szerencsétlen embereket” „átteszik a határon”, „egyetlenegy vagon sem indul el Kőrösmezőről”.¹⁶ Nem mellesleg, ez a nem indulás volt a végső és legnagyobb baj. A vagonokat Kőrösmezőről ugyanis, mint egyébként Auschwitzból is, üresjáratban vontatták vissza a következő szállítmányok bonyolítására (retúrra csak néhány, kivételesen magas kormányzati összeköttetéssel bíró személynek volt szerencséje). A deportáltakat Galíciába és a további ukrán területekre (többnyire a Dnyeszteren túlra) ugyanis nem vagonokban szállították ki, hanem a magyar honvédség katonai gépkocsijain.

4) Szakály Sándor nemcsak a honvédségnek a kiszállításokban játszott gyalázatos szerepéről nem szokott említést tenni, de rendre elfelejtkezik a magyar haderőnek a náci erők kiszolgálásában (így például a galíciai gettók létesítésében) vállalt közreműködéséről és arról is, hogy ez időben a vezérkari főnök az a náciszimpatizáns Werth Henrik volt, akit méltán tekinthetünk az 1941-es deportálás (egyik) első számú kezdeményezőjének és motorjának. Gyakran említi ugyanakkor – éspedig a honvédség pozitív erkölceit illető általánosító konnotációval – Szombathelyi Ferenc altábornagynak azt a történetét, amikor egy egyszeri alkalommal (valójában szimpla presztízsokból) föllépett egy zsidókat gyilkoló német egységgel szemben.

5) Az előbbinél is odaadóbb a mítoszépítésben, amikor Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszternek a deportálásban betöltött szerepéről van szó. A Veritas-honlap „Rólunk írták” menüpontja alatt az összes olyan közleménynél, amelyben a 2015-ös idegenrendészeti mondata is szerepel, ún. „megjegyzésként” bemásolják nyilatkozatának alábbi szavait: „Amikor kiderült, hogy sokakat közülük [ti. a deportáltak közül] meggyilkoltak, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter lehetővé tette a visszatérést Magyarországra [...]” Teszik ezt annak ellenére, hogy az állítást a kutatás egyértelműen cáfolja.¹⁷ A lényeg röviden: a kitoloncolásokat, beleértve ebbe a visszaszökött és újra elfogott deportáltak határon való ismételt áttételét, a belügyminiszter csak 1942 októberében tiltotta be;¹⁸ megj.: a miniszter döntése mögött okkal föltételezhetően a szövetségesek irányába megkezdődött béketapogatódzások álltak); Keresztes-Fischer személyesen is szorgalmazta a német katonai vezetésnél a deportálások folytathatóságát; a deportálást nem humanitárius megfontolásból állította le, hanem német kényszer hatására (e tényről – amit a miniszter is elismert – éppen huszonöt éve írtam először¹⁹).

3.

A magyar állami tudatlanságról és a kőrösmezői vagonokról elmélkedő fenti gondolatait Szakály Sándor azzal zárta a tavalyi Horthy-vitán, hogy „akkor még nem [volt] tudható, hogy vajon mit tesznek a németek, és mit nem. És a németek azt jelzik, hogy azokat a személyeket, akik lengyel vagy szovjet

állampolgársággal rendelkeznek, átveszik.”²⁰ Természetesen eddig is tudtuk, hogy a német katonai és közigazgatási tényezők kezdettől fogva ellenérzésekkel, majd egyre határozottabb elutasítással kezelték a magyarok deportációs partizánakcióját (az augusztus 27-29-i tömegmészárlásra többek között azért is kerülhetett sor, mert az áttett zsidók visszavételének német kérését a magyar hatóságok többszöri megkeresés után sem voltak hajlandók teljesíteni), Szakály Sándor „szerkesztéskönnyítő” forrásai ezt most külön is megerősítik.

Az iratok minket közelebbről érintő tartalma dióhéjban:

A berlini külügyminisztériumnak a lengyel területen tevékenykedő főkormányzó (Hans Frank, Krakkó) mellett működő meghatalmazottja (Johann Wühlisch) a Galíciai Vámhatárvédelemi Főparancsnokság vezetőjétől vett megkeresés alapján 1941. augusztus 26-án arra kéri a Wilhelmstraßét, hogy legalább azt érjék el az (öntörvényű makacssággal deportáló - MT) magyar félnél, hogy a Tatár-hágónál augusztus 22-ig már áttett 17 000, állítólagos visszavándorló zsidó névlistáját bocsássák a rendelkezésükre. A távirat utal arra is, hogy a hágó közelében lévő átkelőhelyeknél további 20 000 olyan zsidó személy tartózkodik, akiket a magyarok Galíciába kívánnak átrakni, és közli, hogy a vámhatárvédelmet mindennemű ilyen kísérlet megakadályozására utasították.

Augusztus 30-i válaszában a Wilhelmstraße azt szorgalmazza Wühlisch útján, hogy a főkormányzó a határt szigorúan zárja le, és csak „azokat a [valóban lengyel honosságú] zsidókat engedjék be, akiknek” a határátlépésre jogosító, érvényes útlevelük van. A levél jelzi azt is, hogy e rendszabály a magyar kitelepítéssel érintettek nagy többségének átvétele elé akadályt fog gördíteni. (Megjegyzés: a német okfejtés háttérében az áll, hogy a magyar hatóságok alságos módon az áttelepítettek és a még áttelepítendőek lengyelországi-szovjet illetőségével indokolták akciójukat.) A német külügy végül arról is tájékoztatja a címzettet, hogy a budapesti német követség útján a magyar kormány tudomására fogják adni, hogy az illegális áttoloncolásokra a német kormány ellenintézkedésekkel reagálhat.

Az ügymenettel kapcsolatos további intézkedés a Főkormányzóság rendőrségi ügyekkel foglalkozó főosztályához került. Ennek illetékese szeptember 3-án intézkedett a galíciai határvédelem szigorításáról, és külön is kérte a Galíciai Körzet kormányzóját (Karl Lasch-t Lembergben) azt elősegíteni, hogy a zsidók Magyarországról történő kitoloncolása „minden körülmények között megakadályoztassék”.

A galíciai náci rendészet és közigazgatás ezzel alaposan meg is rendítette az 1941-es deportálás beszüntetését csak ideiglenesnek tekintő, és annak felújításáért még jó egy éven keresztül minden követ megmozgató keresztény magyar kormányzati és kormányközeli reményeket.

1

Pl.: Frojimovics Kinga: A galíciai deportálások. In: Népszabadság, (72.) 2014. február 1-2. (= 27. sz.) Hétféve c. melléklet: 2-3. – Gellért Ádám: Mi történt Kamenyec-Podolszkijban? Deportálások Magyarországról 1941-ben. In: Múlt-kor, 2014/tavaszi. 46-51. – Karsai László: Szakály, Horthy és a korlátozott történelmi igazság. In: Élet és Irodalom (62.) 2018/36. (=szeptember 7.); Karsai László: Válasz Szakály Sándor állításaira. In: mandiner.hu, 2018. november 20.: http://mandiner.hu/cikk/20181120_karsai_laszlo_valasz_szakaly_sandor_allitasaira; – Ungváry Krisztián szerint Szakály Sándor semmit nem tanult. In: Népszava, 2014. július 10.: https://nepszava.hu/1026665_ungvary-krisztian-szerint-szakaly-sandor-semmit-nem-tanult

2

Protestáns hősök. Fél száz portré az elmúlt fél évezred magyar történelméből. 2. (Szerkesztette: Faggyas Sándor.) Budapest: Press-Pannonoica-Media – AmfipressZ. 2017. 221-224 + 226-227.

3

Horthy Miklós titkos iratai. (Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta:

Szinai Miklós-Szűcs László.). Budapest: Kossuth Könyvkiadó. 1965[3]. 88. sz. irat.) 466–470.

4

Forrás a Raoul Wallenberg Egyesület által a Kossuth Klubban rendezett tavaly október 4-i Horthy-vita rendelkezésemre álló hangfelvétele [a továbbiakban: KK]: 47:14-34. – A disputát ismertette Karsai László: Vita Horthyról. In: Élet és Irodalom, (62.) 2018/42. (= október 19.) 10.

5

KK, 47:15-22.

6

KK, 1:55:36–1:56:02.; 56:35-39.

7

Lásd a Szakály megköveti azokat, akiket megsértett, de nem mond le c., 2014. január 20-i interjút az ATV-ben [továbbiakban: ATV]: 7:49–8:20.

8 KK, 46:06–46:39.

9 ATV, 11:15-25.

10

Bővebben lásd: Majsai Tamás: „Nem tudták!” In: Élet és Irodalom (59.) 2015/35. (= augusztus 28.)

11 ATV, 11:25-30.

12 ATV, 11:54–12:09.

13

ATV, 13:15–13:28.; lásd ehhez is Majsai, in 10. sz. j.

14 KK, 48:27-32.

15

Szakály Sándor beszédet tartott Kamenyec-Podolszkijban. Emlékezzünk és emlékeztessünk... (2015. augusztus 27.):

<http://www.veritasintezet.hu/hu/esemenytar/513-szakaly-sandor-beszedet-tartott-kamenyec-podolszkban>

16 KK, 46:39-46.

17

Lásd pl. Majsai Tamás: A Soá Magyarországon 1941-ben. In: Tilalomfák ellenében. Köszöntőkönyv Várdy Péter 75. születésnapjára. (Szerkesztette: Majsai Tamás.) Budapest: WJLF-Theológus és Lelkész Szak. ([Sorozatszám:] Wesley Jubileumi Kötetek. 7.) 2010. 83-115.

18

Lásd pl.: Frojimovics, in: 1. sz. j.

19

Majsai Tamás: A magyar Holocaust első felvonása, 1941. In: Holocaust Emlékkönyv. A vidéki zsidóság deportálásának 50. évfordulója alkalmából. Budapest: TEDISZ. 1994. 303–309/308–309.

20 KK, 46:46-56.